

Halkların Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Cezayir Bağımsızlık Savaşı (1954-1962)

The Right of Peoples to Self-Determination and the Algerian War of Independence (1954-1962)

Burak GÜNEŞ¹

Öz

Amaç: Bu araştırmanın amacı, Cezayir bağımsızlık savaşını, halkların kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde incelemektir.

Tasarım/Yöntem: Araştırmada, tarih biliminin araştırma yöntemine uygun olarak nitel araştırma yöntemlerinden belge analizine ve uluslararası hukuk alanına özgü hukuksal pozitivizme ve doktrinel araştırma yöntemine başvurulmuştur.

Bulgular: İkinci Dünya Savaşı sonrasında, self-determinasyon hakkının kazanılmasında, Cezayir'in bağımsızlık mücadelesinde olduğu gibi halkların büyük özveri ve mücadelelerinin payının büyük olduğu mütalaa edilebilir. Zira sömürge imparatorluklarının çekilmesi -kimi istisnalar hariç olmak kaydıyla- ancak ve ancak büyük mücadelelerin sonucunda meydana gelmiştir.

Sınırlılıklar: Çalışma sadece self-determinasyon hakkı ve Cezayir bağımsızlık savaşına odaklanmış; İkinci Dünya Savaşı'nın bitimini takip eden süreçte, diğer bağımsızlık mücadelelerine değinmemiştir.

Özgünlük/Değer: Diğer sömürgeci devletlere nazaran Fransız sömürgeciliği, doğrudan yönetim ilkesini benimseyerek, sömürge altında tuttuğu halkların asimilasyonuna dair politikalar izlemiştir. Bu da Fransa sömürgelerinin bağımsızlıklarının, diğer sömürgeci devletlere nazaran çatışmalı geçmesine neden olmuştur. Cezayir, bu iddianın örneklerinden birisini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Self-determinasyon, Cezayir, Fransa, Sömürgecilik, Emperyalizm

Abstract

Purpose: The aim of this study is to analyze the Algerian war of independence within the framework of the right of peoples to self-determination.

Design/Methodology: In the research, in accordance with the research methodology of the science of history, the qualitative research methods of document analysis and the legal positivism and doctrinal research method specific to the field of international law were applied.

Findings: Following the Second World War, it can be argued that the achievement of the right to self-determination was largely due to the great sacrifices and struggles of peoples, as in the case of Algeria's struggle for independence. This is because the withdrawal of colonial empires - with some exceptions - has only occurred as a result of great struggles.

Limitations: The study focused only on the right to self-determination and the Algerian war of independence; it did not address other independence struggles following the end of the Second World War.

Originality/Value: Compared to other colonial states, French colonialism adopted the principle of direct rule and pursued policies of assimilation of the peoples it colonized. This makes the independence of French colonies more conflictual than that of other colonial states. Algeria is one of the examples of this claim.

Keywords: Self-determination, Algeria, France, Colonialism, Imperialism

¹ Doç. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, burak.gunes@ahievran.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7652-6733

1. GİRİŞ

Sömürgecilik tarihi, uluslararası ilişkiler tarihi içinde önemli bir yere sahiptir. Sömürgeci yayılma, Batı Avrupa'nın erken kapitalist dönemi olarak da nitelenebilecek 15'inci yüzyıl sonu itibarıyla başlayan ve 20'nci yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam eden bir süreci nitelendirir. Kapitalizm ve coğrafi keşiflerin birlikteliğinin de bir ürünü olarak değerlendirilebilecek bu süreç, Avrupa dışı toplulukların ekonomik, kültürel ve siyasal açıdan uzun yıllar sömürge altında tutulmasının adıdır. Böylelikle sömürge altındaki toplumların zenginlikleri, Avrupa coğrafyasına aktarılabilmiş ve Avrupa'nın refahı, dünyanın geri kalanın hilafına genişleme imkânı yakalayabilmiştir.¹

Sömürgecilik dönemi, 19'uncu yüzyılın son çeyreğinde ise daha önceleri görülmedik oranda hız kazanmış ve dünya üzerinde yaşayan halkların büyük çoğunluğu sömürgeciliğin olumsuz deneyimini yaşamaktan kaçamamışlardır. Ne var ki dünya, sömürgecilerin ülkesel kazanım açısından anlaşamaması yüzünden yirminci yüzyılın ilk yarısında iki büyük savaş yaşamıştır. Söz konusu iki büyük savaş, 15'inci yüzyılın son çeyreği başlayan sömürgeci yayılmanın sonuna gelmesine sebebiyet veren maddi koşulların ortaya çıkmasında önemli bir etmen olmuştur. Bu süreçte “dekolonizasyon” süreci de denmektedir.²

Sömürgecilikten kurtulmak her zaman barış içinde gerçekleşen bir durum olmamıştır. Cezayir örneğinde olduğu gibi kanlı iç savaş ve mücadelelerin sonucunda hayata geçen self-determinasyon hareketleri, uluslararası ilişkiler tarihinde ziyadesiyle mevcuttur. Bu da doğal olarak sömürgeciliğin tatbikinde, farklı sömürgeci devletlerin farklı sömürge politikaları yürüttükleri anlamına gelmektedir. Fransız sömürge imparatorluğu da “doğrudan sömürgecilik” anlayışının bir yansıması olması hasebiyle, sömürge altındaki toprakların bağımsızlıklarını vermekte uzun süre ayak diremiştir.

Bu çalışmada, Cezayir bağımsızlık savaşı ele alınarak, sömürgeciliğin yapısal özelliklerine değinilmesi hedeflenmektedir. Özellikle Fransız sömürgeciliğinin yapısal özellikleri üzerinde durularak, self-determinasyon hakkının kazanılmasında geçirilen zorluklara temas edilecektir. Çalışma, Cezayir bağımsızlık savaşının resmini, self-determinasyon hakkının siyasal ve hukuksal gelişim çizgisini esas alarak çekmek gayesindedir. Bunun için çalışmada ilk olarak, başlarda siyasal bir hak olarak sahne alan self-determinasyonun, hukuksal bir hakka dönüşümü tartışılacaktır. Akabinde, Fransızların sömürgecilik anlayışı masaya yatırılacak ve Cezayir bağımsızlık savaşı değerlendirme konusu edilecektir. Sonuçta makalede, “hak” kavramının, uluslararası ilişkilerin yapısal sınırlılıkları ve sınırlandırmaları neticesinde, güç ilişkilerinin çıktıkları olmak gibi bir özelliğinin de olduğu vurgulanacaktır. Başka bir deyişle, “Eşit haklar arasındaki sorunu, güç çözer” tespitine uyararak (Marx, 2010, s.232), self-determinasyonun hukuksal bir hak olarak kabul edilmesinde maddi koşullar ve güç ilişkilerinin müstesna bir yere sahip olduğu vurgulanacaktır.

Cezayir'i diğer sömürge altındaki halkların bağımsızlık mücadelesinden ayıran ve ona müstesna bir yer tayin eden kimi özellikler bulunmaktadır. Fransız sömürgeciliğinin en doğrudan şeklinin tatbik edildiği bu coğrafya, bağımsızlık savaşını da en kanlı şekilde ve en uzun sürelerle yayılan biçimde vermiştir. Zira Fransa, Cezayir'i bir sömürge olarak görmektense, Fransa anavatanının bir parçası olarak kabul etmekte; bu kabul sebebiyle de Cezayir'in bağımsız olmak fikrine, diğer hiçbir yerde olmadığı kadar sert tepki göstermektedir. Bu da doğal olarak Cezayir'in bağımsızlığının, genel kabul görmüş bir self-determinasyon hakkına mı dayandığı ile toprak bütünlüğü ilkesinin ihlal edilip “ayrılma (secession)” tercihinin mi kullanıldığı tartışmalarına neden olmuştur. Doğaldır ki bu soruya

¹ “İhtişama ve zenginliğe susamış hükümdarlar, üstünlük için savaşan devletler, zenginleşmeye özendirmiş tacirler ve bankacılar: ticareti canlandıracak olan güçler, fetihler ve savaşlar, yağmayı sistemleştirip köle ticaretini düzenleyecek yersiz yurtsuzları, serserileri bir yere kapatıp çalışmaya zorladı... Bu ikili dinamiğin kavşağındaysa, Batı tarihinde ‘büyük buluşlar’ denen unsurlar yer alıyordu: 1487’de, Diaz, Ümit Burnu’nu dönmüş; 1492’de Kristof Kolomb Amerika’yı keşfetmiş; 1498’de de Vasco de Gama, Afrika’yı dolaşarak Hindistan’a ulaşmıştı. Devasa bir zenginlik avı -ticaret ve yağma-başlatılmıştı...” (Beaud, 2003, s.19).

² İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda, sömürge altında yaşayan birçok halk, hızlı bir şekilde bağımsızlıklarını kazanmaya başladılar. Halkların devletleşmeleri ve bağımsızlıklarını ilan etmeleri süreci, genel anlamı ile “dekolonizasyon” dönemi olarak nitelenebilir; bkz. (Collins, 2016). Ayrıca 14 Aralık 1960 tarih ve 1514 (XV) sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararı da halkların self-determinasyon haklarını tanımakta ve bu halkların siyasi statülerini, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerini özgürce belirleme ve sürdürme hakları olduğunu teyit etmektedir.

verilecek cevap, Cezayir bağımsızlık savaşının akabinde meydana gelecek tüm bağımsızlık hareketlerinin meşruiyetine de etki edecek bir içeriğe sahip olacaktır. Cezayir'in kurtuluş mücadelesinin bize öğrettiği bir diğer önemli husus ise söz konusu mücadele sürecinde sömürgeciliğin ne derece kanlı bir yanı olabileceğinin tüm çıplaklığı ile resmedilebilmesidir. Sekiz yıl süren bir savaşın ardında, milyonlarca yaşamın doğrudan ya da dolaylı şekilde etkilenmiş olması, tek başına Cezayir bağımsızlık mücadelesinin incelenmesini haklı kılmaktadır. Cezayir halkının yaşamış olduğu acılara rağmen sonunda bağımsızlıklarını elde etmeleri, sömürgecilik karşıtı hareketlere moral, politik ve hukuksal bir zemin ve meşru temel de sunmuştur. Ayrıca Cezayir bağımsızlık hareketi, literatürde az gelişmiş ülke milliyetçiliği olarak değerlendirilen ve kapitalist gelişmeye koşut gelişen bir milliyetçilikten öte, henüz kaptalistleşmemiş toplumlarda görülen milliyetçiliğin en saf halini oluşturması açısından da önemli bir örnek olagelmiştir.

2. SÖMÜRGEÇİLİK, SELF-DETERMİNASYON VE ULUSAL KURTULUŞ HAREKETLERİ

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda kurulan yeni dünya düzeni, eski tarz sömürge imparatorluklarının yerine, yeni sömürgeci anlayışın ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu anlayışın ortaya çıkmasında, dönemin sosyo-ekonomik koşulları ve yeni güç dengesi başat rolü oynamıştır. Buna göre iki süper gücün rakip olduğu; yoğun ideolojik, ekonomik, kültürel ve askeri rekabetin yaşandığı ve dünyanın kamplara bölündüğü Soğuk Savaş döneminde, ulusal kurtuluş hareketlerinin ortaya çıkması için gerekli maddi koşullar oluşmuştur.

Her şeyden önce dünya yeni bir ekonomik döneme giriyor, ABD öncülüğünde Bretton Woods sistemi geçer akçe olarak kabul ediliyordu. Artık dünya ekonomik düzeni, tüm dünyaya yayılmış uluslararası finansal örgütlenmeler tarafından şekilleniyor, yeni eşişsiz ilişkiler bu minvalde geerleşişiyordu (Oran, 2002, ss. 480-482). Bu tarz bir gelişimi mümkün kılan bir diğer etmen ise iletişim ve ulaşım alanındaki gelişmelerdi. Dünya ulusları, 20'nci yüzyılın başlarından itibaren gerek telgrafın ve akabinde iletişim teknolojisinin gelişmesi gerekse basının ve radyonun tüm dünyada yayılmasıyla birbirleriyle yakınlılaşıyordu. Küreselleşme olarak tanımlanabilecek bu dalgayla insanlar, birbirlerine daha fazla yakınlılaştı ve kültürel etkileşim de son derece hız kazandı (Sander, 2019, s. 30). Bu yeni dönem belki de yeni tarz bir sömürgecilik anlayışını da beraberinde getiriyordu. Gerçekten de eski tarz sömürü ilişkileri yerini, başka tarz tahakküm ilişkilerine bırakıyordu.

Kapitalizm, kendisini devam ettirebilmek ve eşişsizlik üzerindeki kurumsallaşmasını desteklemek için yeni tarz ve yöntemleri benimsemekten imtina etmemektedir. David Harvey'in "el koyarak birikim" adını verdiği bu süreç, kapitalizmin işleyişi için vazgeçilmezdir. Buna göre kapitalizm, içsel yapısı gereği, dönem dönem aşırı birikim krizlerine girer. Aşırı birikim krizleri, kapitalist kâr marjlarının düştüğü, sermayenin aşırı birikerek kâr elde edemez olduğu dönemlerdir. Bu tarz kriz zamanlarının aşılması için ise bazı ekonomik politikalar ve siyasal girişimler yürürlüğe konulmaktadır. Sömürgeci yayılma, sermayenin yeni alanlara akıtılabilmesi için önemli bir "el koyarak birikim" yöntemi olagelmiştir. Bu yöntem, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, ekonomik sömürü ilişkileri olarak güncellenmiştir. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Uluslararası Para Fonu (IMF) ya da Dünya Bankası gibi kurum ve kuruluşlar, merkez ile çevre ülkeler arasındaki eşişsizliğin kurumsallaşması ve ekonomik sömürü ilişkilerinin devamlılığının sağlanması için gerekli yasal ve efektif alt yapının oluşturulmasını sağlamışlardır. Harvey'in cümleleri ile

"diş ve uluslararası kurumsal düzenlemeler hegemon devlet gücünün de yardımıyla, mübadele ilişkilerindeki eşişsizlikleri hegemon gücün yararına sürdürmek üzere kullanılır. İşte dünyanın diğer kesimlerinden bu yolla haraç alınmaktadır. Serbest ticaret ve dişa açık sermaye piyasaları, kapitalist dünya içindeki ticaret, üretim, hizmet ve finans sektörlerine hâkim olan ileri kaptalist ülkelerde üslenen tekelci güçlerin çıkarına hizmet eden başlıca araçlar haline gelmişlerdir" (Harvey, 2005, s.150).

Yeni sömürgeciliğe açılan kapı ya da dekolonizasyon süreci olarak adlandırılacak bir dönemin yaşanması, özellikle 19'uncu yüzyılın son çeyreğinde hızla artan ve dünyanın her yerindeki toprak parçalarının büyük devletlerce sömürülmesinin neticesinde ortaya çıkan bir sürecin - sömürgecilik- sona ermesiyle mümkün olabildi. Hobsbawm'ın tabiriyle söylenirse, "19. Yüzyıl boyunca birkaç ülke -çoğu Kuzey Atlantik kıyısında- Avrupalı olmayan dünyanın geri kalan kısmını gülünç denecek kadar kolayca fethetti" (Hobsbawm, 2008, s. 268). Bu dönem kimilerince

“emperyalizm” çağı olarak da adlandırılmaktadır. 1875-1914 arasını İmparatorluk çağı olarak adlandıran Hobsbawn, bu dönemin bir özelliğinin ise yeni tarz bir emperyalizm ile şekillenmiş olmasında buluyordu (Hobsbawn, 1999, s. 67). Benzer şekilde Lenin’e göre bu dönem, kapitalizmin özel bir aşaması olan “emperyalizm” aşamasına tekabül ediyordu (Lenin, 2006). Bu özel aşama, belki de Lenin’in tabiri ile en kısa şu şekilde tarif edilebilirdi: “emperyalizm, kapitalizmin teknelci aşamasıdır” (Lenin, 2006, s. 100).

Kapitalizmin teknelci aşamasının özünde, sermayenin git gide yoğunlaşması ve merkezileşmesi tespiti yatar. Sermaye sonsuz birikimi arzulayan rekabetçi bir yapıya sahiptir. Bu rekabetçi yapı eni sonu kendinden küçük yapıdaki işletmeleri yutmak isteyecektir. Söz konusu bu süreç, sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi, başka bir deyişle teknelci hale gelmesinin dışı vurumudur. Doğal olarak karşımıza dünyayı pay eden teknelci kapitalist birliklerin ortaya çıkması ve bunu, tüm dünyanın ülkesel olarak merkez kapitalist güçler arasında bölüşümü takip eder (Faulkner, 2014, s. 236). Bu tespit son derece kıymetlidir; zira bölüşüm mücadelesi önceleri sömürgeciliğin hızla yayılmasına (Lenin, 2006, s. 88) ve akabinde yeniden paylaşım gayeli Birinci Dünya Savaşı’na sebebiyet vermiştir.

Ne var ki bu kolay fetih süreci, çoğu yerde yerel halka karşı kanlı ve zora dayalı yönetim tarzının uygulanmasını engellemiştir. Akşin’in tespitlerine göre Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda söz konusu sömürge imparatorluklarından oluşan yapı, dış görünüş olarak sorunsuz gözükse de içten içe kaynamalar yaşamaktaydı (2022, s.294). Bu kaynama durumu özerkliği, hatta bağımsızlığı müjdeleyen siyasal dönüşümlere gebeydi. Tam bu dönüşümün şafağında iki büyük devrim, sömürge altındaki halkların bağımsızlık hayallerini yeşerten bir durum yaratıyordu: Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı (ve devamında Türkiye’de tatbik edilen arasız devrimler) ile Çarlık Rusya’da meydana gelen Ekim Devrimi. Ne var ki Birinci Dünya Savaşı’nın başladığı 1914 senesinden yaklaşık yirmi beş sene sonra; yani, Birinci Dünya Savaşı’nın sarsıntısı henüz atlatılmışken, Dünya yeni bir savaş ile sarsılıyordu.

İkinci Dünya Savaşı sonunda sömürge imparatorlukları büyük darbe aldı. Başlarda belli olmayan bu durum, yaklaşık on beş sene içerisinde kendisini net şekilde gösterdi (Akşin, 2020, s. 294). Kimi bağımsızlık çabaları, -eski sömürgeci devletlerin, sömürge altında tuttuğu kimi toplumların bağımsızlıklarını kolaylıkla tanınması sonucunda görece barışçıl olsa da- Cezayir örneğinde olduğu gibi yüzbinlerce insanın yaşamını yitirdiği kanlı çatışmalar sonucunda hayat bulabilmiştir. Her ne olursa olsun, kesin olan şey ise bağımsızlık isteklerinin görmezden gelinemeyecek bir gerçek olarak varlığını kabul ettirmesidir. Sömürge altında yaşayan halkların bağımsızlık istekleri, önceleri siyasal bir talep olarak kabul görmekteyken, zaman içerisinde hukuk normu haline almıştır. Bu talep, “halkların kendi kaderini tayin hakkı” ya da “self-determinasyon” hakkı olarak bilinir. 1789 Fransız Devrimi ile siyasal gündemde yer edinen ve büyük imparatorlukların parçalanmasında etkin rol oynayan “milliyetler prensibi”, “millet niteliği kazanan her insan topluluğunun kendi bağımsız devletini kurmaya hakkı olduğunu” ileri sürmüştür (Karaosmanoğlu, 2003, s. 148). Bu hak talebi, hukuk normu olarak ancak 20’nci yüzyılın ikinci yarısından itibaren kendisine yer bulabilmiştir.

Yukarıda değinilen yeni sömürgecilik tartışmalarında, tarihsel olarak Woodrow Wilson’ın - dönemin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı- ortaya koyduğu siyasal projenin önemli bir yeri vardır. Woodrow Wilson’ın 14 Nokta/İlke başlıklı ve Birinci Dünya Savaşı sonrası oluşması öngörülen yeni dünya düzenine dair konuşması, halkların self-determinasyon haklarına yaptığı vurgu ile büyük önem arz etmektedir. Wilson’a göre “sömürge isteklerinin, ilgili halkların menfaatleri ile, yetkileri sonradan tespit edilecek olan sömürgeci devletin istekleri aynı derecede gözönünde tutulmak suretiyle, mutlak bir tarafsızlıkla” çözümlenmelidir. Başka bir deyişle halklar, bağımsızlıklarını kazanmalıdırlar (Armaoğlu, 1987, s.138-139). Wilson’ın söz konusu düzen tasavvuru, geleneksel sömürgeci anlayış ile ters düşer ve Fransa ve İngiltere gibi devletlerin sömürge imparatorluklarının yıkılmasını öngörür mahiyettedir. Oran’ın belirttiği gibi görünürdeki bu Amerikan liberalizmi, esas itibarıyla, Amerikan kapitalizmine yeni pazarlar yaratmak isteyen Amerikan realizmini gizler niteliktedir (Oran, 2002, s.97-110). Benzer şekilde Bolşevik Devriminin önderi V.İ. Lenin de halkların kendi kaderini tayin hakkına değinmektedir.

Wilson’ın tasavvurunun aksine Lenin, çift boyutlu self-determinasyon vizyonuna sahip bulunmaktaydı. Birinci boyuta göre self-determinasyonun amacı, Çarlık Rusya altında yaşayan

ulusların kendi öz yönetimlerini belirlemelerini desteklemektir. İkinci boyut ise zaferlerinin merkez kapitalist ülkeler için kriz yaratacağı ve böylece merkezde devrimleri körükleyeceği varsayılan ulusal kurtuluş hareketleriyle ilgiliydi. Yani, Sovyetlerin ulusal kurtuluş hareketlerine verdiği maddi ve propaganda desteğı anti-emperyalist motivasyonlara sahipti (Armaoğlu, 1962, s.211-250). Her iki düşünürü, farklı anlamlar ihtiva eden self-determinasyon fikirlerine sahip olsalar da ortak noktada birleştiren husus ise halkların bağımsızlık taleplerine olumlu yaklaşmaları idi. Böylelikle self-determinasyon hakkı, politik anlamda meşru bir zemin elde edebilecekti. Peki, meşru bir zemine sahip olan bu hak, nasıl tanımlanmalıdır?

Self-determinasyon ya da diğer bir adıyla halkların kendi kaderini tayin hakkı, uluslararası hukukçular ve konuya dair kalem oynatanlar tarafından 1960lar ve 1970ler boyunca görece kolay şekilde tanımlanabiliyordu. Zira söz konusu hak, açık şekilde sömürge altında yaşayan halklara tanınan bir hak olarak kabul görmüştü. Sorun, bir devletin ulusal sınırları içerisinde varlık gösteren azınlıkların ayrılma hakkı olup olmadığına gelince, daha önceleri kesinlik arz eden tanımlar muğlaklaşmaya başlıyordu. Bu muğlaklık, 1975 senesinde imzalanan Helsinki Nihai Senedi'nin konuyu insan merkezine alıp, insan haklarını yücelten düzenlemeler getirmeye başlamasıyla kendisini daha açık şekilde göstermeye başlıyordu. Martti Koskenniemi de Helsinki Nihai Senedi'nin devrimci yönüne vurgu yaparak, toprak bütünlüğü gibi temel ilkeler bağlamında anlaşılacak istenen uluslararası devletler sisteminin dönüşümüne ışık tutacak insan merkezli bir anlatının mevcut olabileceğini ileri sürmüştür. İlaveten, tüm bu devrimci yanına rağmen geleneksel ilkeler olan egemenlik, toprak bütünlüğüne saygı ve içişlere karışmazlık konularında yaptığı güçlü vurgu ile -en azından belli oranda-devrimci potansiyelini gizlemek durumunda kalmıştır denilebilir (Koskenniemi, 1994, ss. 242-243).

Gerçekten de son dönem uluslararası hukuk doktrini, halkların sömürgecilikten kurtulma mücadeleleri dışında, hali hazırda yerleşik bir devlette bulunan azınlıkların ayrılma hakkını tanımamış gözükmektedir (Grant ve Barker, 2009, s. 551). 1986 tarihinde vermiş olduğu bir kararda Uluslararası Adalet Divanı, *uti possidetis* (bir devletin sahip olduğu ülkeyi elinde tutma hakkı) ilkesinin, geriye dönük olmaktan ziyade devletin bağımsızlığını elde ettiğı andan itibaren geçerli olacağını kabul etmektedir ([Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali)], 1986, parag. 30). Buradan da doğaldır ki; hali hazırda mevcut bulunan bir devletin sınırlarının, sonal sınır olarak görölmesi anlamına geleceğı için azınlıkların ayrılma hakkının mümkün olmadığı sonucu çıkarılabilir.

Dünya, kaçınılmaz olarak yeni bir evreye doğru ilerlerken, self-determinasyon hakkının kullanımına dair tartışmalar da bu cihette evrime uğramaktadır. Açıktır ki bu durum, uluslararası devletler sisteminde egemenlik, toprak bütünlüğü ve self-determinasyon haklarının sürtüşme içinde olduğu bir paradoksun kapısını aralar niteliktedir. Bu gerçeğin farkında olan Birleşmiş Milletler (BM), 1992 senesinde (tam da Soğuk Savaş'ın sona ermesinin şafağında) Barış için Gündem Raporu'nu yayımlamıştır. Bu rapor ile BM, Devletlerin egemenlik hakları ile devlet içi huzur temini bağlamında azınlıkların hakları arasındaki paradoksun çözümü için barışçıl yollar bulunmasını salık vermektedir. Başka bir deyişle Rapor, devlet egemenliğindeki dönüşümün dikkate alınması ve liderlerin azınlıkların siyasal yönetime katılım haklarının varlığını teslim etmeleri gerektiğini söylemektedir. Dünya devletlerinin, iyi yönetim ile geleneksel egemenlik kavramı arasındaki açmazı, barışçıl bir şekilde çözüme kavuşturmak zorunda olduğu da Rapor'un dikkat çektiğı hususlardan birisi olmaktadır (An Agenda for Peace, 1992, parag.17). Kaldı ki bu paradoks, Soğuk Savaş'ın bitimiyle kendisini daha net gösteren, halkların "ayrılma-secession" olarak adlandırılabilir taleplerinin artışında kendisini belli etmektedir. Yugoslavya'nın dağılması süreci, bu taleplerin pek de dostane şekilde sonuçlanamayabileceğini göstermiştir.

Sömürgecilikten kurtulmak manasında self-determinasyon hakkının izlerini Milletler Cemiyeti (1920) ve ulusal mahkeme kararlarında (Kanada Yüksek Mahkemesi'nin verdiği karar 1998) takip etmek mümkündür. Örneğın, Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından Aaland Adaları sorununun hukuki yönleri hakkında tavsiye niteliğinde bir görüş bildirmekle görevlendirilen Hukukçular Komitesi'nin raporuna göre, savaş ve devrim zamanları "büyük ölçüde pozitif hukukun normal kurallarının uygulanmasıyla karşılanamayacak olgusal durumlar yaratan" iki olağanüstü dönemdir (Report of the International Committee of Jurists, 1920). Komite'nin raporundan bir yıl sonra, Konsey tarafından kurulan Raportörler Komisyonu, "bir azınlığın, bir parçasını oluşturduğu Devletten ayrılması ve başka bir Devlete dahil edilmesi ancak tamamen istisnai bir çözüm olarak düşünülebilir, Devletin adil ve

etkili güvenceleri yürürlüğe koyma ve uygulama iradesi ya da gücünden yoksun olduğu durumlarda son çare olarak başvurulabilir” demiştir (The Aaland Islands Question, 1921). Benzer bir karar 1998 senesinde Kanada Yüksek mahkemesi tarafından alınmış ve teyit edilmiştir. Buna göre “ayrılma, ancak ana devlet ayrılma talebinde bulunan kişilere kültürel, dilsel veya diğer haklarını etkin bir şekilde kullanabilmeleri için gerekli imkanları sağlamadığı sürece geçerlidir” (Reference re Secession of Quebec [1998] 2 S.C.R. 217 Cited in; (John P. Grant, 2009, s. 551).

Yukarıda bahsi geçen istisnai durum, remedial secession/ son çare olarak ayrılma hakkı olarak bilinen bir kavramın literatürde tartışılmasını da beraberinde getirmiştir. Azınlık haklarının ağır ihlali nedeniyle nihai çözüm yolu olarak ayrılmaya başvurma hakkı olarak tanımlanabilecek olan *remedial secession* kavramı, halkların hem iç hem de dış self-determinasyon hakkına atıf yapan bir kavramsallaştırmadır (Buchanan, 2003, s. 15). Halkların ya da bu manada azınlıkların, içinde yaşamakta oldukları devletin yönetimine katılma hakları ile bu hakların tanınmaması durumunda ayrılma haklarının olduğu anlamında *remedial secession* kavramı, uluslararası hukukun bir diğer önemli ilkesi olan devletlerin toprak bütünlüğü ilkesi ile çelişki halindedir. Demek ki *remedial secession* kavramında üzerinde durulması gereken birincil husus, halkların ya da bu manada azınlıkların “iç self-determinasyon” hakkı olsa gerekir. Zira uluslararası hukukta birçok devlet kendi anayasalarında sadece içsel self-determinasyona kapı aralayan hükümler içermektedir (Venice Commission, 2000, s.13). İşte ancak bu tarz bir olağanüstü durumda, yani bir devletin ülkesinde yaşamakta olan halklara; yönetime katılmak, kültürünü yaşatmak ve sosyal gelişimini sağlamak konusunda yeterli imkânı sunamaması ve hatta baskılaması durumlarında “dış self-determinasyon” hakkının gündeme gelebileceği ileri sürülmüştür. Bu durumda sorulması gereken soru ise hangi halkın ya da bu manada azınlığın içsel self-determinasyon hakkını kullanmadığı ve bu yüzden de son çare olarak ayrılma hakkının olduğudur? Başka bir deyişle bu somut durumu kim belirleyecektir? Belki de bu soru ünlü uluslararası hukukçu Cassese’nin belirttiği gibi pandoranın kutusunu açmaktadır (Cassese, 1996, s. 1). Zira Filistin halkının kendi devletini kurmak ve toprakları üzerinde istediği yönetim şeklini belirlemek hakkı ile Kıbrıs Türklerinin meşru devletinin tanınmasını istemek neden bu kadar zor bir istek gibi algılanmaktadır? Dünya politikasındaki büyük güçlerden en az birisinin çıkar alanına girmediği için bu tarz bir desteğin yokluğu anlam kazanır görünmektedir. Benzer durumu Sterio şu şekilde ortaya koymaktadır; “Doğu Timorlular, Kosovalı Arnavutlar ve Güney Sudanlılar kendi kaderlerini tayin etme haklarını kullanmada başarılı olurken; Çeçenler, Güney Osetyalılar ve Abhaz halkları aynı haklardan mahrum bırakılmıştır” (Sterio, 2012, ss. 3-4).

Gerçekten de bu hak, uluslararası politikadaki güç ilişkilerine son derece içkin bir haktır. Gücün etkili ve yerinde kullanımı ile halklar (ya da bu manada azınlıklar), gerek iç gerekse ayrılma anlamında dış self-determinasyon haklarını kullanabilmektedirler. Ne olursa olsun self-determinasyon hakkının icrası, büyük oranda acı ve göz yaşısı anlamına da gelebilmektedir. 20’nci yüzyılın görmüş olduğu en kanlı bağımsızlık savaşlarından olan Cezayir bağımsızlık savaşı, bu durumu en güzel şekilde nitelemektedir. Çalışmanın takip eden bölümlerinde, Fransız sömürgeciliğinin temel özellikleri tartışıldıktan sonra, Cezayir’in bağımsızlığına giden süreç ele alınacaktır. Zira, Cezayir Ulusal Kurtuluş Mücadelesi de yukarıda anlatılan tarihsel sekansın belki de en trajik olaylarından birisidir ve bu manada self-determinasyon hakkının her anlamda tatbikinden başka bir şey de değildir.

2.1. Fransız Sömürgeciliğinin Genel Özellikleri ve Cezayir

19’uncu ve 20’nci yüzyılın İngiltere ile birlikte iki önemli sömürge imparatorluğundan birisi olan Fransa, Afrika kıtasında ciddi büyüklükte bir alanda sömürgeci faaliyet yürütmüştür. İngiltere’nin “dolaylı yönetim” anlayışının aksine Fransızlar, “doğrudan yönetim” anlayışını benimsemiş; söz konusu politikayı sömürgelerdeki her alanda tatbik etmişlerdir. Fransa’nın söz konusu politikası “asimilasyon ve bütünleşme” olarak nitelenebilir (“France and Africa,” 2005, s. 146). Fransa’nın izlediği politikanın arka planında, kolonilerde milli bilinç ve oluşumların meydana gelmesini önlemekle birlikte, kolonilerin tamamen Fransa’ya bağımlı hale gelmesi yatmaktadır (Tamçelik ve Sözbilir, 2014, s. 245).

Fransız sömürgecilik tarihi açısından ondokuzuncu yüzyıl son derece önemli bir dönem olmuştur. Fransa, gerek Osmanlı bakiyesi Kuzey Afrika topraklarını gerekse uzak Asya’da kimi ülkeleri yönetimi altına almıştır. Ele geçirdiği kimi yerleri, Fransa, doğrudan sömürgeleştirme anlayışı

ile yönetirken, “Tunus (1881), Fas (1912), Laos (1893), Kamboçya (1863), Vietnam (1862) gibi (ülkeleri) protectorat (himaye) görüntüsünde kontrolü altına” almıştır (Uygur ve Uygur, 2013, s.276). Her ne kadar yirminci yüzyılın ikinci yarısı Fransız yönetimi altındaki birçok halkın bağımsızlığını kazanması ile talansa da Fransa’nın varlığını halen devam ettirdiği “Guyana (1604), Martinik (1635), Guadelop (1635), Reunion (1642), Fransız Polonezi (1846), Mayotte (1853) ve Yeni Kaledonya (1853)” gibi yerler bulunmaktadır (Uygur ve Uygur, 2013, s.282). Bunların dışında Fransa, eski somurde toprakları ile yeni ekonomik ilişkiler kurmaktan ve bu ilişkiler sayesinde yeni somurecilik faaliyetleri yürütmekten de çekinmemektedir. Dahası Fransa, askeri müdahalelerde bulunmak konusunda da imtina etmemektedir.¹

Fransa’nın somurecilik faaliyetleri, ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren sistematik bir yöntem uyarınca hayata geerilmeye başlanmıştır. Yapılan tetkikler ve gözlemler, Fransa’nın izleyeceği somurecilik yönteminin ülke bazlı belirlenmesine sebebiyet vermiştir. Hatta bu sistematik uğraşın izinde, Fransız somurde orduları da biçim almıştır. Kuzey Afrika’nın Fransız somurde imparatorluğuna katılmasından sonra Fransız ordusu, yerel halkların oluşturduğu ve merkezden gelenlerin oluşturduğu ordular olmak üzere iki ana gövde üzerinde teşkilatlanmıştır. Merkezden gelenlere, daha önce somurdeleştirilen bogelere yerleşen Fransızlar da dahil edilmiştir. Bunun açık anlamı, Fransız somurde ordularında “beyaz”ların rolü, imkan ve kabiliyetinin yüksek düzeyde seyrettiğidir.² Tüm bu sistematik somurecilik faaliyetleri ise ondokuzuncu yüzyılın sonunda kurulan Fransız Koloni Birliği’nin sebebi hikmetini açıklar niteliktedir. Söz konusu yapıya göre somurde faaliyetleri dört ana amaca yönelik olarak tasnif edilebilir: 1. “Ticari amaçlı faaliyetler,” 2. “Yerleşme (habitat) amaçlı faaliyetler,” 3. “Doğrudan somurecilik amaçlı faaliyetler” ve 4. “Tüm amaçları içinde barındıran faaliyetler şeklinde” (Uygur ve Uygur, 2013, s.277-278). Fransızların bu amaçların hepsini Cezayir toplumu üzerinde uyguladığını söylemek ve Cezayir’in, yukarıda belirtilen Fransız politikaları göz önüne alındığında, istisnai bir yeri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

1830 yılında Fransa tarafından işgal edilen Cezayir’de, son Osmanlı Valisinin 1837 yılında teslim olmasıyla tam Fransız egemenliği tesis edilmiştir (“Algeria,” 2005, s. 15). Kontrolün tam anlamıyla sağlanması takiben Fransa, Cezayir’de Avrupalı yerleşimcilere kapıları aımiştır. 1840 yılında yaklaşık 100 bin Avrupalı yerleşimcinin Cezayir’e yerleştiği bilinmektedir. 1847 yılına gelindiğinde, Berberi kabilelerin direnişi de kırılmış, Fransa’ya karşı mücadele eden Abdulkadir önderliğindeki isyan da son bulmuştur (“Algeria,” 2005, ss. 15-16).

Yukarıda bahsedilen Avrupalı yerleşimciler, Fransız vatandaşlarına verilmiş olan politik, ekonomik ve kültürel hakların tamamına sahiplerken, yerel halk bu açıdan ikincil konumda bulunmaktadır (Tamçelik ve Sözbilir, 2014, s.246). Bu düzenin, ilerleyen yıllarda gerçekleşecek olan iç savaşta son derece belirleyici bir etmen olacağı duşunulebilir. Avrupalı yerleşimciler ile Cezayirli Arap Müslümanlar arasındaki söz konusu farklılaşma, Cezayir toplumsal ilişkilerinde eşişsiz konumlanma ile son bulduğundan; Cezayirli yerleşimcilerin ayrıcalıklı konumlarını kaybetmede gösterdikleri tutucu tavır, savaşın boyutunu ve şiddetini de derinden etkilemiştir.

Cezayir’in siyasi statusu, diğer Mağrip ülkelerine nazaran, Fransa açısından daha farklı olmuştur. Örneğin Tunus, 1954 senesinde özerkliği ve iki sene sonra da bağımsızlığı tanınana kadar, 1881 senesinden itibaren Fransız protectorası olarak varlığını devam ettirmiştir (Housi, 2017, s.68). Anayasal olarak Cezayir ise Fransa toprağıdır (Best, 2012, s. 443). Gerek anayasal olarak gerekse Avrupalı yerleşimcilerin kökleşmiş sosyal statüleri gereği “Cezayir Fransa’dır” miti yerleşik bir hal almış; belki de tarihin en kanlı i savaşlarından birisinin Cezayir’in bağımsızlığı sürecinde yaşanmasına neden olmuştur (Hrbek, 1993, s. 156). Cezayir’deki çok sayıda yerleşimcinin tarım, madencilik ve 20’nci yüzyıla birlikte petrol alanlarındaki yoğun etkinlikleri, “Cezayir Fransa’dır!” mitini kuvvetlendirmiş, Cezayir’in bağımsız olmasının tartışılması dahi Fransız toprağının bölünmesi anlamına geleceği için yasaklı duşunceler arasında kendisine yer bulmuştur (Hrbek, 1993, s. 156). 1954 yılına gelindiğinde, tarihin şahit olduğu en kanlı i savaşların (ulusal kurtuluş savaşlarından) birisi, sözkonusu sosyal tabakalaşma üzerine patlak vermiştir.

¹ Davetle müdahalenin güzel örneklerinden birisi olan Fransa’nın 2013 tarihli Mali müdahalesi için bknz. (BBC Türkçe, 2013).

² Fransız ordu yapısına dair detaylı bilgi için bknz. (Bene, 2015).

3. CEZAYİR İÇ SAVAŞI'NA GİDEN SÜREÇ VE FRANSA'NIN POLİTİK GÜNDEMİ

3.1. Fransa'nın Politik Gündemi

İkinci Dünya Savaşı tüm dünyayı kasıp kavururken, Afrika kıtası bunun bir nebze olsun dışında kalabilmişti. Bu dışta kalabilme durumu, Afrika toprakları üzerinde savaşın fiili olarak tatbik edilmemesi ve buna istinaden savaşın doğrudan yıkıcı etkisinin görece az hissedilmesi olarak tanımlanabilir. Ne var ki hammadde ve savaşacak asker kaynağı açısından Afrika, savaşı doğrudan olmasa da dolaylı olarak deneyimlemiştir de denilebilir. Bu yüzden de gerek savaş sürecinde gerekse savaş sonrası dönemde Afrika, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarından derinden etkilenmiştir.

Savaş döneminde Güney Doğu Asya'dan gelmesi beklenen kimi hammadde kalemlerinin tedarikinin azalması, Afrika'dan daha fazla kauçuk, kalay vb. maddelerin temin edilmesine neden olmuştur (Best, 2012, s. 440). Bu da daha fazla insanın çalışması ve sosyal dokunun dönüşümü anlamına gelmektedir. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı'na kıyasla, sadece Britanya hükümeti yaklaşık 374 bin Afrikalıyı silah altına almış ve seferber etmiştir (Best, 2012, s. 440). Bütün savaş boyunca Afrika'dan asker altına alınan kişileri düşününce bu sayının çok daha fazla olduğundan kuşku yoktur.

Ülkelerinden ayrılıp metropollerini gören Afrikalılarda hatırı sayılır bir siyasal bilinç sıçraması yaşanmış, döndüklerinde benzer siyasal ortamın kendi ülkelerinde olmaması için bir sebep göremez olmuşlardır (Best, 2012, s. 440). İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda kıtanın köklü değişimlere gebe olduğu artık su götürmez bir gerçektir. Toplumsal dönüşüm hızlanmış, talepler gündeme gelmeye başlamış ve ulusal kurtuluş hareketlerine zemin hazırlayan bir uluslararası ortam da doğmuştur. Gerçekten de Pan-Afrikanist fikirler, geç 19'uncu yüzyıl ile 20'nci yüzyıla damgasını vurmuş en önemli fikir akımlarındandır. Buna göre tüm Afrikalılar sömürgecilik ve köle ticareti gibi ortak tarihi mirastan kaynaklanan sebeplerle birleşmeli ve Afrika'yı Afrikalıların yönetmesi için gerekli tüm çabayı sarfetmelidir. Bu çaba doğal olarak anti-kolonyalist ve anti-emperyalist bir mahiyette vücut bulmalıdır (Sylvester ve Anthony, 2014, s.19).

Afrika'da ulusal bilincin yükseldiği ve bunun da doğal olarak bağımsızlık arayışlarını tetiklediği gerçeği, İngiltere Başbakanı Harold Macmillan'ın kıtadaki değişimin kaçınılmaz olduğu, ulusal bilincin yükseldiği ve İngiltere hükümetinin bu gerçeği görüp ona göre politika üretmesi gerektiği yönündeki çarpıcı açıklamalarının da ortaya konmaktadır.¹ Aslında bu tepkisellik, Baskın Oran'ın da vurguladığı gibi "azgelişmiş ülke milliyetçiliği" olarak adlandırılabilir (Oran, 1973). Azgelişmiş ülke milliyetçiliği, esas itibarıyla, Batı tarzı modernleşme ve kapitalistleşme aşamalarını tecrübe etmemiş toplumlarda gelişen milliyetçilik akımları için kullanılabilir. Bu tarz milliyetçilik akımları, Avrupa'da uzun yıllara dayanan ve kendine has maddi koşulların şekillendirdiği milliyetçilik ve akabinde emperyalizm olgusuna zıt ve ona karşı oluşan bir tezat olarak ortaya çıkmıştır. Gerçekten de azgelişmiş ülke örnekleri incelendiğinde, milliyetçi ideolojiyi ortaya çıkaran sınıfsal dağılımın bu tarz devletlerde olmadığı görülmektedir. Başka bir deyişle sanayileşmiş toplumlarda oluşan sınıfsal bölünmede burjuvazinin, toplumsal değişim ve dönüşümün motoru olması olgusu, az gelişmiş ülkelerde bulunmamaktadır. Tarıma dayalı ekonomilerin olduğu ve ulusal pazarın kurulmadığı yerlerde ise ulus bilinci ya da ortak ülkü gibi ideallerin varlığından söz edilmemektedir. Bu farklılıklar, doğal olarak, sömürgeci Batı ile sömürülen toplumlardaki milliyetçilik olgusunun farklı karaktere sahip olmasını zorunlu kılmıştır (Oran, 1990, s.26).

Konu, Afrika özelinde değerlendirildiğinde, Afrika'da milliyetçiliği tetikleyen üç unsurun iç içe geçtiğine tanık olunmaktadır. Bunlar; i. Misyonerler, ii. Şirketler ve iii. Emperyalist sömürü aygıtı olarak Batılı devlet/ler (Oran, 1990, s.27). Tüm bu süreçler evvela toplumsal yapıyı hem alt yapı hem de üst yapı açısından dönüşüme uğratmış, sosyo-ekonomik dönüşümle birlikte emperyalizmin işine yaraması için oluşturmaktan çekinmediği yeni bir aydınlar sınıfı oluşturmuştur. Bu sınıf daha sonraları, emperyalizme ve daha özeldir sömürgeciliğe karşı savaşta tarihin irade kısmını oluşturacaktır. Konumuz açısından değerlendirildiğinde, Cezayirli bağımsızlık savaşçılarının da söz konusu emperyalist döngünün ortaya çıkardığı az gelişmiş ülke aydını kimliğinde olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Bu aydın kitle, Cezayir halkının belli bir amaç uğrunda birleşmesini -ki bu

¹ Harold Macmillan'ın "değişim rüzgarları-wind of change" başlıklı konuşması, İngiltere'nin Afrikadaki sömürgecilik faaliyetlerinin aynı şekilde devam edemeyecek olduğunun açık bir tasviridir (Hemming, 1996; Sarıalioğlu, 2023, s.724).

durumda bağımsızlık- ve silaha sarılıp şiddeti bir araç olarak kullanmasını sağlayan etmen olmuşlardır. Frantz Fanon'un da dediğı gibi "Ulusal kurtuluş, ulusal uyanış, ulusun halkın iradesi ya da Commonwealth, hangi adı, hangi en yeni ifadeyi kullanırsanız kullanın, sömürgeleştirme her zaman şiddet içeren bir olgudur" (Fanon, 2007, s.41).

Cezayir'deki söz konusu gelişmeler, bağımsızlığın kazanılmasında başvurulacak ve kaçınılmazlığı apaçık ortada olan şiddetin habercisi idi. Fransa, tüm bu gelişmeleri görmüş ve sürecin olumsuz etkilerini de azaltabilmek için kimi girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerden ve belki de sembolik önemi açısından önde gelenlerinden birisi Brazzaville Konferansı olsa gerekir.¹ Konferansa ev sahipliğı yapmış olan Brazzaville, Fransız sömürge sistemindeki idari yapılanmada önemli bir yere sahiptir. Zira Fransız sömürge sisteminde Afrika'da temelde üç ana bölge ve idari yapılanma görülmektedir. Kuzey Afrika (Fas, Tunus ve Cezayir'i kapsayan bölge) Fransa için son derece önemli olduğundan, 1834 yılında bu bölgelerin idaresi için Kuzey Afrika Genel Valiliğı ihdas edilmiştir. Fas ve Tunus, Fransız Dışişleri Bakanlığı'na bağlıyken, Cezayir ise Fransız İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak idare edilmiştir (Tamçelik ve Sözbilir, 2014, s. 246). Diğer iki idari yönetim alanı ise Fransız Batı Afrika'sı ve Fransız Ekvator Afrika'sı olarak birer Genel Vali marifetiyle yönetilen alanlar olarak karşımızda durmaktadır (Tamçelik ve Sözbilir, 2014, s. 246).

Brazzaville 1910'dan 1958 yılına kadar Fransız Ekvator Afrika'sının başkenti olarak görev yapmış bir kenttir ("Brazzaville," 2005, s. 59). İkinci Dünya Savaşı sırasında Fransa'nın Almanya tarafından işgal edilmesi ve kukla Vichy Hükümetinin kurulması, Brazzaville'in önemini bir kat daha artırmıştır. Fransa'nın sürgündeki lideri Charles de Gaulle, Özgür Fransa Devleti için Brazzaville'i idare merkezi olarak kullanmıştır. Bu bağlamda Fransızca konuşan Afrikalı ulusların temsilcilerinin bulunduğu 1944 tarihli Brazzaville Konferansı tüm bu tarihsel koşulların kesişim noktası olması açısından önem arz etmektedir ("Brazzaville," 2005, s. 59).

Konferansta alınan kararlar, savaş sonrası Fransız sömürgeciliğinin alacağı şekli belirtmesi açısından manidardır. Buna göre angaryanın kaldırılması, Afrikalıların yönetime daha fazla katılımının sağlanması ve Paris'te savaş sonrası kurucu meclisin kurulması ve kurucu anayasanın yapılması gibi liberal tavizler, konferansta ele alınan ve kabul edilen noktalar arasında bulunmaktaydı. Sömürgelere bağımsızlık verilmesi ise kesinlikle söz konusu bile olamadı (Best, 2012, s. 440). Ne var ki dönüşümün kaçınılmaz olduğu artık reddedilemeyecek bir gerçek olarak kabul edilmeye başlanmıştı. Bu yüzden de General de Gaulle, 1944 yılında Fransız vatandaşlığı hakkının, inanç ayrımı olmaksızın, binlerce Cezayirli'ye doğru genişletileceğini açıklamıştır ("Algeria," 2005, s. 15). Tüm bu girişimlerdeki temel amaç ise yukarıda farklı veçhelerle üzerinde durulduğu üzere, self-determinasyon hakkını şiddet yolu ya da ayrılma talepleri ile hayata geçirmek isteyen halkların, sistem içinde kalmasını sağlayarak, merkeze bağlı tutma gayretidir.

3.2. Cezayir'de Toplumsal Dönüşüm ve Anti-kolonyal Mücadele

İkinci Dünya Savaşı, Cezayir bağımsızlık savaşına ve doğal olarak Cezayir toplumsal dönüşümüne doğrudan ve dolaylı bir dizi katkıda bulunmuştur. Gerek Müttefik Kuvvetler gerekse Mihver Devletleri yapmış oldukları propaganda çalışmalarında, Arapları yanlarına çekmek dahil birçok faaliyeti yerine getirmişlerdir. Radyolarda Arapça yayınların yapıldığı bu dönemde, orta doğuda bağımsızlığın verileceğı yönündeki telkinlerin sayısının arttığını görmekteyiz (Brown, 2021).

1942 yılında dönemin milliyetçi önderlerinden Ferhat Abbas, Cezayir'e politik otonomi verilmesi hakkında bir bildiri yayımlamıştır. Bu bildiriye müteakiben Charles De Gaulle 1943 yılında yaptığı açıklamada, Fransa'nın Müslümanlara karşı sorumlulukları olduğunun altını çizmiştir (Brown, 2021). Yukarıda da belirtildiğı üzere, 1944 yılında, kimi Cezayirli Müslümanlara Fransız vatandaşlığının verildiğini görmekteyiz.

Tüm bu demokratik açılımların yetersiz kaldığının ve bağımsızlık taleplerinin artan bir hızla devam ettiğinin göstergesi olarak 1945 yılında çıkan ve kimi kaynaklara göre sekiz kimi kaynaklara

¹ İkinci Dünya Savaşı sırasında daha sonradan Fransa'nın devlet başkanı da olacak General Charles De Gaulle önderliğinde ve 1944 yılında Afrika'da toplanan konferanstır. 1880 yılında Fransız seyyah Pierre Savorgnan De Brazza'nın (1852-1905) yerel krallardan Makoko ile yapmış olduğu antlaşmadan üç yıl sonra, küçük bir köy olan Ntamo, Brazzaville olarak isim değiştirmiştir ("Brazzaville," 2005, s. 58).

göre ise kırkbeş bin Cezayirli'nin ölümü ile sonuçlanan, Setif ve Guelma şehirlerindeki gösteriler örnek verilebilir. Ferhat Abbas'ın yukarıda değinilen Bildirisi, Cezayir halkının gerek Alman Nazizm'ine karşı verdiği mücadelenin gerekse 1941 yılında imza edilen Atlantik Bildirisinde geçen "self-determinasyon" hakkına istinaden talep edilen bir hakkın dışı vurumu olarak da okunabilir (Jean-Pierre, 2008). 1947 yılında Fransa parlamentosu "Cezayir'in Politik Statüsünü" kabul ederek, Cezayirli Müslümanlara birtakım haklar öngörmüştür. Ayrıca, Cezayir'de bir meclisin tesisini de öngören söz konusu karar, tam anlamıyla ve hakkıyla uygulanma alanı bulamamıştır. Buna rağmen Cezayir sakin kalabilmeyi başarmıştır (Brown, 2021).

Cezayir topraklarında esasta iki toplum bulunmaktaydı: Avrupalı yerleşimciler ve yerel halk. Avrupa'dan göç eden yerleşimciler, sosyal açıdan daha elverişli konuma, üretim araçlarının en verimli ve kârlı olanlarına sahiptiler. Yönetimde söz sahibi olan bu Avrupalı yerleşimciler, mevcut statükonun korunması konusunda Fransa'ya baskı uygulayabiliyorlardı (Hourani, 2013, ss. 428-429). Öte yandan bakıldığında ise Cezayir'in büyük kentlerine doğru bir göç söz konusuydu. Cezayirli Müslümanlar arasında okuma yazma oranı düşüktü. Fransa'ya göç etmiş ciddi bir nüfusun yanı sıra, Fransız ordusunda görev yapan da birçok Cezayirli Müslüman vardı. İşte tüm bunlar, toplumsal açıdan yeni bir hareketi doğuracak gerekli entelektüel alt yapıyı sağlıyordu. Fransa'nın savaş sonrası durumunu gören, sömürgeciliğin artık geçer akçe olmaktan çıkmaya başladığını sezen ve milliyetçi duygulara sahip devrimci bir kesim vardı (Hourani, 2013, s. 430). Tüm bu bileşenlerin bir araya gelmesi ile 1954 yılında Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) kuruldu ve aynı yıl silahlı mücadelenin fitili ateşlendi (Hourani, 2013, s. 430).¹

3.3. Savaş ve Müzakere

İkinci Dünya Savaşı sonrası Cezayir'de demografik yapı da değişime uğruyor, Cezayirli Müslümanların sayısı artıyordu. Bu sayı Avrupalı yerleşimcilerin birkaç kat fazlasıydı ama toplumsal iş bölümünde çoğunluğu oluşturan Cezayirli Müslümanlar, sosyal statü açısından daha aşağı tabakaları işgal ediyorlardı. Kırsal kesimden büyük şehirlere doğru bir göç söz konusuydu. Ekonomik üretim araçlarının en kalifiyelerine sahip olan Avrupalı yerleşimcilerin yanında çalışmak zorunda kalan Müslümanlar arasında eğitim görmüş olanların sayısı da çok düşüktü. Ne olursa olsun, hayatını devam ettirmek için doğup büyüdükleri yerlerden uzakta olan kimi Cezayirli Müslümanlar arasında "...dünyada meydana gelen büyük değişikliklerin farkında olanlar vardı" (Hourani, 2013, s. 430).

Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) 1954'te ilk kurşunu atarak silahlı mücadeleye başlamış oldu. FLN'nin kuruluşunda yer alan kişiler, çok daha önceden kurulan ve hali hazırda Cezayir siyasetinde varlık gösteren kimi milliyetçi partilerde faaliyet yürütmüşlerdi. Örneğin FLN -daha önce Özel Örgüt (Special Organization)- üyesi olan kimi kişiler, Demokratik Özgürlüklerin Zaferi Hareketi'nden (the Movement for the Triumph of Democratic Liberties- Mouvement pour le Triomphe des Libertés Démocratiques; MTLD) ayrılıp, daha sonraları FLN'ye dönüşen Devrimci Birlik ve Eylem Komitesi'nde faaliyet yürütmüşlerdi (Brown, 2021).

FLN'nin silahlı mücadeleye başladığı Kasım 1954'te yayımladığı Bildiri'de amaçlarını; "...Ulusal bağımsızlık: 1) İslam ilkeleri çerçevesinde egemen, demokratik ve sosyal Cezayir devletinin restorasyonu; 2) ırk veya din ayrımı yapılmaksızın temel özgürlüklerin korunması," olarak tanımlamışlardır ("Declaration of the Front de Libération Nationale, 1 November 1954,"). Buradan da net şekilde anlaşılmaktadır ki, bağımsızlık nihai hedeftir ve mücadele bunun için verilecektir.

Silahlı mücadeleye Fransa'nın tepkisi askeri anlamda sert oldu. Esasında Fransa politikasını yönlendiren güç, uzun zamandır Cezayir'de yerleşik bulunan Fransız vatandaşları ve ordu bürokrasisi oldu. Sahip oldukları ayrıcalıklı konumu kaybetmek istemeyen Cezayirli Fransızlar, bağımsızlık

¹ National Liberation Front (Front de Libération Nationale, FLN)- Ulusal Kurtuluş Cephesi: Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nı yürüten ve Cezayir'in bağımsızlığını kazanmasını sağlayan yapı. Cezayir'in bağımsızlığı için mücadele eden birçok milliyetçi yapılanma vardı. Bunlardan en önemlileri Messali Hac'ın başında olduğu ve "Demokratik Özgürlüklerin Zaferi Hareketi" olarak adlandırılan hareketti. Bu hareket 1947 yılında "Özel Örgüt-Special Organization" adında gizli ve silahlı bir örgüt kurdu. Söz konusu örgütün Fransızlar tarafından dağıtılması sonucunda, örgütün lideri Ahmed Ben Bella "Devrimci Birlik ve Eylem Komitesi"ni kurdu. Örgütün üst düzey yöneticileri silahlı mücadeleyi Mısır'dan yönetiyorlardı. 1954 yılında örgüt FLN olarak yeniden yapılandı. FLN'nin zaferi 1962 yılında bağımsızlığın kazanılması ile taçlandı ("National Liberation Front (Front de Libération Nationale, FLN)," 2005, ss. 294-295).

fikrinin ortadan kaldırılması için gerekli tüm baskı ve müdahaleyi yapıyorlardı. Hatta, uzlaşa girişimlerinin mümkünlüğünü de ortadan kaldıracak kimi eylemlerin, Cezayirli Fransızlar tarafından gerçekleştirildiği de söylenebilir.¹

Buna karşın Müslüman toplumun da FLN'ye olan teveccühü ciddi boyutlara ulaşmış, FLN'nin Müslüman Cezayirli ve diğer Müslüman halklar arasında itibarı yükselmişti. Cezayir bağımsızlık savaşı, milliyetçi ve anti-emperyalist çevrelerce kutsanmış; bu hareketin meşruluğu sorgulanmamıştır. Başka bir deyişle sözü geçen çevrelerde bu hareket, sömürgecilğe ve emperyalizme karşı bir başkaldırı olarak görüldüğü için Fransa'ya karşı ciddi eleştiriler ve tenkitler yapılmıştır. Türk basınında da bu çizginin izlerini sürmek mümkündür.² Bununla ilintili olarak dünya siyasetinde de büyük güçler arasında bir ayrışmanın olduğu da vakiadır. 1955 senesinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde (BMGK) yapılan tartışmalarda, Sovyetler Birliği'nin Fransa aleyhinde ve Cezayir lehinde tavır takınması, Fransa ile SSCB arasında diplomatik gerginliğe kapı aralamıştır (BCA. 35777-141164-34, 25.10.1955). Uluslararası politikadaki bu derin çatlaklar, Cezayir kurtuluş hareketinin sadece bölgeyi ilgilendiren bir husus olmadığını, ziyadesiyle uluslararası politikayı derinden etkileyen bir gelişim olduğu ortadadır.

1954'te başlayan silahlı çatışmalar, 1957 yılında farklı bir boyuta ulaşmış ve en şiddetli evresine erişmişti. 1958 yılına gelindiğinde FLN, siyaset tarzında yeni bir evrenin kapılarını araladı ve kendisini Cezayir'in Geçici Hükümeti olarak ilan etti (Hourani, 2013, s. 430). Bu durum, Cezayir bağımsızlık savaşı açısından önemli bir tarihsel sekansı simgelemektedir. Fransa'nın Dördüncü Cumhuriyeti, Cezayir Savaşındaki konumu açısından uluslararası baskılara maruz ve savaşı yönetmekte yetersiz kalıyordu. Ne var ki FLN uluslararası desteğini artırıyor; Cezayir bağımsızlık mücadelesi uluslararası kredibilitesini yükseltiyordu.

Charles de Gaulle'ün 1958 yılında yeni bir anayasa ile (Beşinci Cumhuriyet) başa gelmesinin altında, Dördüncü Cumhuriyetin olaylar karşısındaki acziyetinin yattığı söylenebilir (Naylor, 2000, s. 24). De Gaulle'ün, Cezayir'in bağımsızlığı fikrine Fransız halkını, orduyu ve Cezayir'deki Fransızları (pieds-noirs)³ alıştırması 3 yılını almıştır (Naylor, 2000, s. 24). Aslında Charles de Gaulle'ün ilk başlarda Cezayir'in bağımsızlığını tanımak arzusunda olduğu da şüphelidir. Zira iktidara geldiği ilk dönemlerde Charles de Gaulle, isyan hareketlerini bastırmak için askeri önlemlerin sürdürülmesini takip etmiştir. Buna ilaveten, liberal politik dönüşümleri gerçekleştirerek Cezayir'in Fransa ile bütünleşmesi (association) fikrini büyütme gayret etmiştir. Bunun için ekonomik atılımlar, politik katılımdaki liberal öneriler örnek gösterilebilir (Hourani, 2013, s. 431).

Cezayir'de hayata geçirilmeye çalışılan reformlar hem Cezayir'in barışçıl hale gelmesini hem de FLN'nin liderliğinin sorgulanması ile müzakere masasında baş köşeye oturmasının engellenmesini hedefliyordu (Naylor, 2000, s. 24). De Gaulle, denklemden FLN'yi çıkarmak, ona verilen genel desteğin önünü kesmek ve müzakere masasında yalnız bırakmak için girişimlerde bulundu. Ancak uluslararası kamuoyu Cezayir'in bağımsızlığını destekliyor, Fransa'nın bu yönde hareket etmesi hususunda baskı kuruyordu.

1961 yılına gelindiğinde, Fransa'da yapılan referandumun da oluşturduğu ve Cezayir'in self-determinasyon hakkına olumlu yaklaşmaların çoğunluğu oluşturduğu politik iklime binaen De Gaulle, Cezayir'in self-determinasyon hakkını kullanması yönündeki tavrı dışa vuruyordu (Hourani, 2013, s. 431). Takvimler 1962 yılının Mart ayını gösterdiğinde, Fransa ile Cezayir arasında bağımsızlık konusundaki anlaşma sağlanmış oluyordu. 1962 yılının Mart ayının 19'unda imzalanan Evian Anlaşması, Fransa ile FLN arasında yaklaşık 8 yıldır süregelen silahlı çatışmayı sona erdirmesi ve Cezayir'in politik statüsünü belirlemesi açısından son derece önemli bir tarihi olaydır.

Evian Toplantılarının gündemini 4 ana başlık işgal etmiştir. Bunlar; i. Cezayir'de kalmak isteyen Avrupalı yerleşimcilerin durumu, ii. Sahra bölgesi üzerindeki egemenlik haklarının nasıl

¹ 1956 yılında uzlaşa sağlamak için Tunus'a uçan kimi Cezayirli önderlerin uçağının Cezayir'e indirilmesi ve bu kişilerin tahkikata maruz bırakılması bunun bir göstergesi olsa gerekir (Hourani, 2013, s. 430).

² Özellikle dönemin muhalif olarak nitelenen gazeteleri ve köşe yazılarında, Cezayir halkına dair bir empati ve sempatinin olduğu, Fransa'nın ise sömürgeci olmaktan dolayı eleştirildiği görülmektedir. Deatylı bir inceleme için bkz. (Sönmez, 2010).

³ Magrip ülkelerinde yerleşmiş Avrupalılara verilen isim.

taksim edileceği, iii. Fransız askeri üslerinin ve nükleer deneme alanlarının statüsü ve iv. Fransa ile bağımsız Cezayir'in gelecekteki muhtemel ilişkilerinin yapısı (Bellisari, 2017).

Yapılan müzakerelerin sonucunda Fransa iki temel konuda uzlaşmayı kabul etti. Bunlardan ilki Avrupalı yerleşimcilerin durumu idi. Avrupalı yerleşimciler isterlerse Cezayir'de kalmaya devam edecekler, talep etmeleri durumunda Fransa'ya göç edebileceklerdi. İkinci husus ise Sahra Bölgesinin durumuna ilişkindi. Bu bölgede bulunan petrol ve doğalgaz kaynakları, Fransa'nın bu bölgeden çekilmekte gönülsüz olmasının en temel nedeni idi. Bu sorun da "Sahra dahil olmak üzere Cezayir'in tamamı Fransa'dan yardım gören egemen bir devlet haline" gelecek şekilde çözüme kavuştu (Hourani, 2013, s. 432).

Cezayir'de, Haziran 1962'de yapılan bir halkoylaması ile bağımsızlık referandumundan "evet" oyu çıkmasını takiben, Charles de Gaulle de Fransa'nın resmen Cezayir'i egemen bir devlet olarak tanıdığını ilan etmiş oluyordu (Bellisari, 2017). Savaş sona ermişti. Ardında 300 binden fazla Cezayirlinin cansız bedenini, bir o kadar da yerinden edilmiş insanı bıraktı. Fransa cephesi de çok kayıp verdi. Ayrıca, verilen garantilere rağmen Avrupalı yerleşimciler Cezayir'den ayrılmak zorunda kaldılar. 20'nci yüzyılın en kanlı ve yaklaşık 8 yıl süren bağımsızlık savaşı böylece son buluyordu (Bellisari, 2017).

4. SONUÇ YERİNE: BAĞIMSIZLIĞIN ÖĞRETTİKLERİ

Başlarda siyasi bir ilke olarak ortaya çıkan self-determinasyon hakkı/ilkesi, zaman içerisinde verilen mücadeleler sonunda BM tarafından da kabul edilen bir hukuk normu/yasal bir hak olarak kabul edilmiştir. Söz konusu kazanım, uzun yıllarca verilen mücadelelerin sonucunda ortaya çıkmıştır. Cezayir bağımsızlık savaşı da self-determinasyon hakkının kazanılması için verilen çabanın en net örneklerinden birisidir. Cezayir bağımsızlık mücadelesini diğerlerinden ayıran belki de en önemli özelliklerden birisi, Fransızların uyguladığı sömürgecilik anlayışının farklılıkları olsa gerekir. İngilizlerin aksine Fransızlar, doğrudan yönetim ve asimilasyonu, sömürge politikası olarak benimsemişlerdi. Bu politik duruş, doğal olarak, sömürgelerin tasfiyesi sürecinin pek de barışçıl şekilde gerçekleşmemesine sebebiyet vermiştir.

Cezayir'in bağımsızlığını kazanması, genel görüş itibarıyla, self-determinasyon hakkının kullanılması olarak değerlendirilmektedir (Taşdemir, 2016, dipnot 1). Ne var ki Cezayir'in bağımsızlığının, self-determinasyon hakkı bağlamında değerlendirilmediği, Fransa'dan ayrılma (secession) bağlamında değerlendirildiği de görülmektedir. Zira uluslararası hukukta, self-determinasyonun ne olduğuna dair genel kabul görmüş ve öngörülebilir bir projeksiyon çizmek her zaman mümkün olamamaktadır. Öyle ki, self-determinasyon hakkı ile toprak bütünlüğü ilkelerinin uyumsuzluk içinde olduğu vakıdır. Bu vakıadan hareketle, devletlerin kendi özgün pozisyonlarını dikkate aldıklarında, iki farklı söylemi de kolaylıkla savunabildikleri bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

ABD Dışişleri Bakanlığının önceki görevlilerinden Arnold Fraleigh'in tespitleri, bu konuda son derece ufuk açıcı niteliktedir. FLN'nin politik söylemlerini ve bağımsızlık için başvurduğu şiddeti destekleyen bir devletin, söz konusu hareketi bir self-determinasyon hareketi olarak görmesi, kullanılan şiddetin de bu hakkın kazanılması için makul ve meşru olduğu fikri son derece savunulabilir hukuksal argümanlar olarak değerlendirilmektedir. Zira halkların kendi kaderini tayin hakkı olarak bilinen self-determinasyon hakkı, BM Şartında kendisine yer bulmuş bir haktır ve BM'nin kuruluşundan sonra kabul edilen birçok BM Genel Kurul kararı da bu hakkı teyit eder niteliktedir. Ne var ki bu söylem, söz konusu hakkın BM Şartı'nda geçmesinin yeterli olamayacağı, çünkü hakkın içeriğinin açıklanmadığı gibi bu hakkın yerine getirilmesinde şiddete başvurmanın da ne kadar hukuksal olduğu karşı argüman olarak sunulabilir (Fraleigh, 1967, 9-10). Elbette bu tarz bir argüman, beraberinde karşı hukuksal fikirleri de getirmektedir. Örneğin, sömürgecilik ve bu amaç için kullanılan şiddet, BM Antlaşmasının yürürlüğe girmesiyle hukuken yasaklanmış ise bu şiddeti devam ettirmek isteyenlere karşı şiddet kullanımı yasal ve meşru bir zeminde ilerleyecektir. Elbette bu argümana karşı Fransız hükümeti de Cezayir'in sömürge toprağı olarak değerlendirilemeyeceğini, bu toprağın bizatihi Fransa'nın anavatanına dahil olan başkaca hukuksal statüye sahip olduğunu ve bu yüzden de Cezayir'in bağımsızlık iddialarının self-determinasyon hakkının kullanılmasından öte, hali hazırda kurulu olan ulus devletten ayrılma çabaları olarak değerlendirilebileceği ileri sürülebilir (Fraleigh,

1967, 9-10). Gerçekten de bu tartişmalar, her iki karşıt argümanın da savunulduğu BMGK toplantılarında şahit olundu. Fransa ve İngiltere, Cezayir'e yapılan Tunus ve Mısır yardımlarının, Fransa'nın iç düzen tesisinde isyancılara yapılan yardım olarak değerlendirilmesi gerektiği ve BM'nin bu konuda Fransa aleyhinde bir karar almasının, Fransa'nın iç işlerine müdahale olacağı sebebiyle yapamayacağı da ileri süürmüştür (Fraleigh, 1967, 10-11).

1960 senesinde BM Genel Kurulu, dekolonizasyon sürecinin uluslararası politika ve uluslararası hukuktaki yansımalarına paralel olarak arka arkaya kimi kararlar almıştır. Bunlardan bir tanesi, 14 Aralık 1960 tarihli "Declaration on the granting of independence to colonial countries and peoples" (A/RES/1514(XV)) iken bir diğer de 19 Aralık 1960 tarihli "Question of Algeria" kararıdır (A/RES/1573(XV)). İlk karar, tüm sömürge altındaki halkların self-determinasyon hakkını teyit ederken ikinci karar, doğrudan Cezayir halkının self-determinasyon hakkını tanımaktadır. Binder'in de belirttiği üzere, sömürgeci devletler söz konusu hakkı, 1970 yılında kabul edilen Dostça İlişkiler Bildirgesi'ne kadar, pek de kabul etmek istememişlerdir. İlgili bildirimden sonra da self-determinasyon hakkı, sömürge altındaki toprakların bağımsızlığı ile sınırlı olacak şekilde anlaşılmak istenmiştir (1992, 235-236). Gerçekten de Fransa, Cezayir'in bağımsızlığını, self-determinasyon hakkının kullanımı olarak değil, Fransa'dan ayrılmak olarak değerlendirerek, self-determinasyon konusundaki tavrını da net şekilde ortaya koymuştur (Binder, 1992, 244).

Cezayir bağımsızlık savaşının bir diğer ayırt edici yanı ise azgelişmiş ülke milliyetçiliğinin en saf halini yansıtmasıdır. Cezayir, gerek antiemperyalist aydın birikimi, gerekse kitleleri silahlı direnişe katabilme kabiliyeti bakımından laboratuvar niteliği göstermektedir. Erken kapitalist ama daha ziyade tarımsal üretime dayalı bir toplumda milliyetçi ideolojinin gelişimi, Batı Avrupa'da meydana gelen modernleşmeci çizgiden farklı cereyan etmiştir. Böylelikle *ulusal pazar* henüz kurulmadan oluşan milliyetçi hava, kapitalizm ile paralel bir gelişim çizgisi izlememiş ve büyük oranda eski sömürge imparatorluklarının yeni dönemde de etkin olmasının önüne geçememiştir. Cezayir, bir zamanlar sömürgesi olduğu devlet ile yeni sömürge ilişkileri kurmak zorunda kalarak, İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan yeni sömürgecilik anlayışında kendisine yer bulmuştur. Her ne kadar yeni tarz sömürü ilişkilerine girmek ve eski sömürgeci devlete (Fransa) yüksek imtiyazlar vermek zorunda kalsa da Cezayir halkı, vermiş olduğu mücadele ile bağımsızlığını kazanma arzusunda bulunan tüm mazlum halklara ışık olmayı başaramıştır.

Etik Beyan: Bu alışmada "Etik Kurul" izni alınmasını gerektiren bir yöntem kullanılmamıştır.

Ethics Statement: In this study, no method requiring the permission of the "Ethics Committee" was used.

KAYNAKÇA

- Akşın, S. (2020). *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*. İstanbul: T. İş Bankası Yayınları.
- Algeria. (2005). J. W. F. P. a. R. H. Davis (Ed.), *Encyclopedia of African History and Culture: The Colonial Era (1850 to 1960)* (Vol. 4). New York: Facts On File.
- Armaoğlu, F. (1987). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1980*. Ankara: T. İş Bankası Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1962). Bolşevik İhtilali ve 'self-determination' Prensibi. *SBF Dergisi*, 17(2), 211-250.
- Beaud, M. (2003). *Kapitalizmin Tarihi*. Ankara: Dost.
- Bellisari, A. H. (2017). March 2017: The Evian Accords: An Uncertain Peace. *Origins: Current Events in Historical Perspective*. Erişim adresi: <https://origins.osu.edu/milestones/march-2017-evian-accords-uncertain-peace>
- Bene, K. (2015). Les Troupes Coloniales Françaises Dans La Grande Guerre. *Humanitas - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 63-76.
- Best, A. (2012). *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi* (T. U. Belge, ev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Binder, G. (1992). The case for self-determination. *Stanford Journal of International Law*, 29, 223.

- Brazzaville. (2005). J. Willie F. Page; R. Hunt Davis (Ed.), *Encyclopedia of African History and Culture: The Colonial Era (1850 to 1960)* (Vol. 4). New York: Facts On File.
- Brown, L. C. C., Abdel Kader; Sutton, Keith; Zaimèche, Salah. (2021). Algeria. *Encyclopedia Britannica*. Erişim adresi: <https://www.britannica.com/place/Algeria>
- Buchanan, A. (2003). Democracy and Secession. M. Moore (Ed.), *National self-determination and secession* (ss. 14-33). New York: OUP Oxford.
- Cassese, A. (1996). *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal* New York: Cambridge University Press.
- Collins, M. (2016). Decolonization. *The encyclopedia of empire*, (ss.1-15). Erişim adresi: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdfdirect/10.1002/9781118455074.wbeoe360>
- Declaration of the Front de Libération Nationale, 1 November 1954. Erişim adresi: <https://www.history21.com/wp-content/uploads/2022/12/Questioning-Decolonization-2.3b-Primary-Source-FLN.pdf>
- Fanon, F. (2007). *Yeryüzünün Lanetlileri*. İstanbul: Versus Kitap.
- Faulkner, N. (2014). *Marksist Dünya Tarihi: Neandertallerden Neoliberallere*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Fraleigh, A. (1967). *The Algerian war of independence*. Paper presented at the Proceedings of the American Society of International Law at its annual meeting (1921-1969). APRIL 27-29, 1967, Vol. 61 (APRIL 27-29, 1967), pp. 6-12.
- France and Africa. (2005). J. Willie F. Page and R. Hunt Davis (Ed.), *Encyclopedia of African History and Culture: The Colonial Era (1850 to 1960)* (Vol. 4). New York: Facts On File.
- Harvey, D. (2005). *the New Imperialism*. New York: Oxford University Press.
- Hemming, P.E. (1996). Macmillan and the End of the British Empire in Africa. Aldous, R., Lee, S. (ed.) *Harold Macmillan and Britain's World Role*. London: Palgrave Macmillan.
- Hobsbawm, E. (2008). *Kısa 20. Yüzyıl: Aşırılikler Tarihi 1914-1991*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Hobsbawm, E. (1999). *İmparatorluk Çağı 1875-1914*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Hourani, A. (2013). *Arap Halkları Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Houssi, L. E. (2017). The History and Evolution of Independence Movements in Tunisia. *Oriente Moderno*, 97(1), 67-88.
- Hrbek, I. (1993). North Africa and the Horn. A. A. Mazrui (Ed.), *General History of Africa-VIII: Africa since 1935*. California: University of California Press.
- Jean-Pierre, P. (2008). Setif and Guelma (May 1945). *Mass Violence & Résistance*. Erişim adresi: <https://www.sciencespo.fr/mass-violence-war-massacre-resistance/en/document/setif-and-guelma-may-1945.html>
- John P. Grant, J. C. B. (2009). *Parry & Grant Encyclopædic Dictionary Of International Law*. New York: Oxford University Press.
- Karaosmanoğlu, A. L. (2003). Kendi Kaderini Tayin, Ülke Bütünlüğü, Uluslararası İstikrar ve Demokrasi. *Doğu Batı*, 6(24), 147-160.
- Koskenniemi, M. (1994). National self-determination today: problems of legal theory and practice. *International & Comparative Law Quarterly*, 43(2), 241-269.
- Lenin, V. İ. (2006). *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* (C. Süreya, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2010). *Kapital Cilt-1* (N. S. Mehmet Selik, Çev.). İstanbul: Yordam Kitabevi.

- National Liberation Front (Front de Libération Nationale, FLN). (2005). J. Willie F. Page and R. Hunt Davis (Ed.), *Encyclopedia of African History and Culture: The Colonial Era (1850 to 1960)* (Vol. 4). New York: Facts On File.
- Naylor, P. C. (2000). *France and Algeria: A History of Decolonization and Transformation*. New York: University Press of Florida.
- Oran, B. (2002). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, B. (1973). Kara Afrika'da Az-Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi; Yıl: 1973 Cilt: 28 Sayı: 3*, 247-248.
- Oran, B. (1990). *Atatürk Milliyetçiliği: Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Sander, O. (2019). *Siyasi Tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sarıalioğlu, İ. (2023). Değişimi Getiren Rüzgâr: İngiltere'nin Afrika'dan ekilme Sebepleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(2), 719-735.
- Sönmez, ř. (2010). Cezayir Bağımsızlık Hareketinin Türk Basınına Yansımaları 1954–1962. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 6(12), 289-318.
- Sözbilir, S. T. M. (2014). Fransa'nın Afrika'daki Kolonyalist Faaliyetleri ve Günümüze Yansımaları. S. Tamçelik (Ed.), *Küresel Politikada Yükselen Afrika*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sterio, M. (2012). *The right to self-determination under international law: "Selfistans," secession, and the rule of the great powers*, New York: Routledge.
- Sylvester, O. A., & Anthony, O. İ. (2014). Afrika'da Dekolonizasyon ve Pan-Afrikanizm. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 12(23), 7-31.
- Uygur, E., ve Uygur, F. (2013). Fransız Sömürgecilik Tarihi Üzerine Bir Araştırma. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17(3), 273-286.
- Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali)*, Judgment, ICJ Reports, December 22, 1986, 554.
- "Report of the International Committee of Jurists Entrusted by the Council of the League of Nations with the Task of Giving an Advisory Opinion upon the Legal Aspects of the Aaland Islands Question The International Committee of Jurists of the Council of the League of Nations," League of Nations Official Journal, Special Supp. No. 3 (1920).
- "The Aaland Islands Question: Report Submitted to the Council of the League of Nations by the Commission of Rapporteurs," League of Nations Doc. B7/21/68/106 (1921).
- "Self-Determination and Secession in Constitutional Law," Report adopted by the Commission at its 41th meeting, 10-11 December 1999, CDL-INF (2000) 2, January 12, 2000.
- An Agenda for Peace, UN Doc. A/47/277, June 17, 1992.
- UN General Assembly, Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples, A/RES/1514(XV), 14 December 1960, Erişim adresi: <https://www.refworld.org/legal/resolution/unga/1960/en/7290>
- "Fransa'dan Mali'de İslamcılara karşı askeri müdahale." (2013). *BBC Türkçe*, Erişim adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/01/130112_france_mali
- Taşdemir, F. (2016). Uluslararası Hukukta Toprak Bütünlüğü İlkesi, Tanıma Doktrini ve Bir Norm Olarak Ayrılma Hakkı. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 644-668.
- G.A. Res. 1514, U.N. GAOR, 15th Sess., Supp. No. 16, at 66, U.N. Doc. A/4684 (1960).
- G.A. Res. 1573, U.N. GAOR, 15th Sess., Supp. No. 16, at 3, U.N. Doc. A/4684 (1960).

BCA. 35777-141164-34, 25.10.1955